PYHÄ GREGORIOS PALAMAS

TT Hannu Pöyhönen

Athoslainen patristiikan erityistuntija munkki Theoklitos Dionysioslainen nimeää pyhän Gregorios Palamaksen Ortodoksisuuden huomattavimmaksi edustajaksi jälkibysanttilaisena aikana. Hänen merkityksensä Kirkon dogman lopulliselle kristallisoitumiselle on tavattoman suuri.

Pyhä Gregorios Palamas syntyi Konstantinopolissa vuonna 1296. Hänen isänsä kuului keisari Andronikos II:n lähipiiriin, sillä hän oli yksi keisarillisen ministerineuvoston jäsen. Gregorioksen vanhemmat ja myös sisarukset olivat poikkeuksellisen hurskaita. Tiedetään, että hänen isänsä harjoitti sydämen rukousta. Niinpä keisari joutui kerran luopumaan neuvonpidosta hänen kanssaan eräässä tärkeässä asiassa, kun huomasi, että hänen neuvonantajansa oli vaipunut syvään rukoukseen! Pyhä Gregorios jäi kuitenkin orvoksi isästään jo 7-vuotiaana, minkä jälkeen keisari otti hänet erityissuojelukseensa. Pyhä Gregorios kasvoi keisarin pojan Andronikos III:n kanssa ja sai perinpohjaisen kasvatuksen pääkaupungin yliopistossa. Hän herätti jo varhain suurta huomiota erinomaisilla filosofisilla tiedoillaan. Ollessaan vain 17-vuotias hän joutui pitämään esitelmän Aristoteleesta hoviväen edessä. Esitelmän päätyttyä yliopiston johtaja ja aikansa suuri oppinut Theodoros Metohitis ylisti häntä ja sanoi, että Aristoteleskin olisi tehnyt niin, jos olisi ollut läsnä.

Keisari Andronikos suunnitteli lahjakkaalle Gregoriokselle loistavaa uraa hovissa, mutta tätä oli silloin jo alkanut kiinnostaa askeettinen kirjallisuus ja luostarikilvoitus. Täytettyään 20 vuotta hän jätti maailman ja lähti kahden veljensä kanssa Athosvuorelle. Pyhän Gregorioksen persoonan vaikuttavuudesta kertoo jotakin se, että hän taivutti myös siskonsa ja äitinsä luostarielämän tielle, vieläpä perheen pari palvelijaakin! Pyhällä Vuorella hän eli välillä erakkona, välillä taas yhteiselämäluostarissa. Pyhän Gregorios Siinailaisen saapumisen jälkeen hesykastinen rukousperinne oli voimakkaasti läsnä Athoksella, ja siellä pyhä Gregorios Palamaskin sai hyvän mahdollisuuden syventyä siihen.

Vuonna 1325 Gregorios Palamas kuitenkin lähti Athokselta Tessalonikiin muutaman erakon kanssa ilmeisesti turkkilaisten entistä röyhkeämpien hyökkäysten vuoksi. Tessalonikissa hänet vihittiin papiksi vuotta myöhemmin, minkä jälkeen hän siirtyi lähikaupunkiin Beroiaan, jossa viipyi viisi vuotta. Beroiassa pyhä Gregorios eli äärimmäisen askeettisesti: hän sulkeutui keljaansa viideksi päiväksi viikossa harjoittaakseen Jeesuksen rukousta ja poistui sieltä vain lauantaisin ja sunnuntaisin Pyhää Ehtoollista varten. Serbien hyökättyä Beroiaan Gregorios Palamas palasi Athokselle vuonna 1331, missä hänet valittiin Esfigmenoksen luostarin johtajaksi. Näyttää kuitenkin siltä, että hänen ankara askeettisuutensa herätti vastarintaa Esfigmenoksen luostarin veljestössä, johon kuului yli 200 munkkia, minkä tähden hän siirtyi Athoksella jälleen erakoksi.

Juuri näihin aikoihin pyhän Gregorioksen elämässä alkoi Kirkon kannalta merkittävin vaihe: ortodoksisen uskon ja opin puolustaminen. Syynä tähän oli Italiasta Konstantinopoliin tullut ja suurena oppineena pidetty kreikkalaissyntyinen Varlaam – eli Barlaam – Kalabrialainen, joka herätti opetuksellaan hämmennystä uskovien parissa. Tukeutuen Kreikan esikristilliseen filosofiaan, jonka varaan lännen teologinen ajattelu pitkälti rakentui ja yhä rakentuu, hän korosti niin voimakkaasti Jumalan tuonpuoleisuutta, että käytännössä eristi Jumalan ihmisistä. Niinpä hän opetti, että se valo ja jumalallinen armo, josta hesykastit puhuvat ja josta he myös sanovat tulevansa osallisiksi, ei ole itse Jumala, vaan jotakin luotua todellisuutta. Varlaam suorastaan pilkkasi Jeesuksen rukousta harjoittaneita erakoita. Hän totesi, että psykosomaattisen rukousmenetelmänsä avulla he pyrkivät vetämään Jumalan armon sisäänsä sieraimien

kautta, ja nimitti heitä napaansa tuijottajiksi.

Sen jälkeen, kun Varlaam Kalabrialainen ilmaantui näkemyksineen näyttämölle, pyhä Gregorios Palamaskin astui esiin sekä Athoksen isien pyynnöstä että sisäisestä pakosta. Hän alkoi kirjoittaa teoksia, joissa puolusti hesykastista traditiota vetoamalla eri aikoina eläneisiin kirkkoisiin ja kumosi Varlaamin väitteet. Vuonna 1341 Konstantinopolissa kokoontunut paikallinen kirkolliskokous vahvisti pyhän Gregorioksen opetuksen ja tuomitsi Varlaamin näkemykset vääriksi. Poliittisista syistä riita kuitenkin leimahti pian uudestaan ilmiliekkeihin sillä seurauksella, että Gregorios Palamasta alettiin vainota. Aluksi hänet eristettiin luostariin, sitten vangittiin ja lopulta suljettiin Kirkon ehtoollisyhteydestä. Vuonna 1347 Konstantinopolissa kokoontunut toinen kirkolliskokous palautti jälleen hänen maineensa ja vahvisti hänen opetuksensa aitouden. Samana vuonna Gregorios Palamas valittiin Tessalonikin metropoliitaksi niiden teologisten ja hengellisten ansioitten perusteella, joita hän riidan aikana oli osoittanut. Levottomista oloista johtuen hän saattoi vasta kolmen vuoden kuluttua ottaa tehtävän vastaan. Tessalonikissa hänen hengellinen laumansa rakasti ja kunnioitti häntä sekä hänen pyhyytensä ja ihmeittensä vuoksi että hänen pastoraalisen ja teologisen viisautensa tähden. Piispanakaan hän ei välttynyt ankarilta koettelemuksilta. Tänä aikana turkkilaiset vangitsivat hänet kerran kokonaiseksi vuodeksi.

Pyhän Gregorios Palamaksen vaiheikas elämä päättyi 14. marraskuuta vuonna 1359, mistä hän oli saanut etukäteen tiedon Jumalalta. Aikalaisten kunnioitus Gregoriosta kohtaan näkyy siinä, että hänet kanonisoitiin pyhäksi jo vuonna 1368, vain vajaa kymmenen vuotta kuolemansa jälkeen. Hänen pyhäinjäännöksiään säilytetään nykyisin Tessalonikissa, hänen nimelleen pyhitetyssä metropoliittakunnan pääkirkossa.

Pyhän Gregorios Palamaksen suurin teologinen ansio on, että Jumalasta puhuessaan hän osasi tehdä selkeän eron Jumalan olemuksen ja energioitten välillä. Hän korosti, että olemuksensa puolesta Jumala on ihmisille ja enkeleillekin täysin käsittämätön ja saavuttamaton, mutta energioittensa kautta Hän sitä vastoin on koko ajan läsnä ja yhteydessä kaikkiin luotuihinsa. Koska nämä energiat lähtevät Jumalasta, ne ovat aito osa Häntä itseään, minkä vuoksi Jumala on niissä todellisesti kohdattavissa ihmisen sisäisen puhtauden sallimissa rajoissa. Juuri tästä syystä pyhän Gregorioksen mukaan luomattoman valon näkemistä on mahdollista kutsua Jumalan näkemiseksi ja mystisiä kokemuksia vastaavasti osallisuudeksi Jumalasta. Eron tekeminen Jumalan olemuksen ja energioitten välillä on yksi ortodoksisen teologian kirkas helmi, jota lännen teologiassa ei ole koskaan löydetty.

Pyhä Gregorios Palamas on kirjoittanut suuren määrän erilaisia teoksia. Lainaan niistä lopuksi lyhyen näytteen: “Epäterve kunnianhimo karisee kerralla, kun saamme maistaa ylhäältä tulevaa kunniaa, ja alamme kaivata sitä, vaikka tunnemmekin arvottomuutemme; se karisee kun kestämme kärsivällisesti ihmisten halveksunnan katsoen sen ansainneemme. Omaa kunniaa tärkeämpi on Jumalan kunnia, kuten psalminkirjoittaja sanoo: ‘Älä meille, Herra, älä meille, vaan omalle nimellesi anna kunnia’ (Ps. 115:1). Ja vaikka joku tietäisikin tehneensä jotakin ylistystä ansaitsevaa, katsokoon hän saavutuksensa Jumalan ansioksi ja antakoon kiitollisin mielin kunnian siitä Hänelle – älköönkä itselleen. Näin hän iloitsee, koska on saanut hyveen lahjan, mutta ei ylpeile, koska tietää ettei hänessä itsessään ole mitään hyvää. Pikemminkin hän nöyrtyy ja suuntaa yötä päivää sisäiset silmänsä Jumalaan niin kuin psalminkirjoittaja sanoo: ‘palvelijattaren silmät katsovat hänen emäntänsä käsiin’ (Ps. 123:2). Hän pelkää, ettei vain joutuisi eroon ainoasta hyvän Antajasta ja Ylläpitäjästä ja niin suistuisi pahuuden kuiluun. Sellainen on nimittäin omahyväisyyden ja turhamaisuuden orjien osa.”